

ГОЛОД 1946-1947 рр. НА ТАТАРБУНАРЩИНІ У СПОГАДАХ ОЧЕВИДЦІВ

Маргарита Башли

канд. іст. наук,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

(Ізмаїл, Україна)

Дослідження післявоєнних років і, зокрема, історії голодомору 1946-1947 рр. на території Татарбунарського району Одеської області, неможливе без вивчення усної історії. Спогади очевидців – це один із елементів висвітлення історичної правди про голод 1946-1947 рр., яка довгий час ігнорувалася та свідомо заборонялася владним режимом.

На сьогодні науковцями Інституту історії України НАН України, дослідниками Голодоморів в Україні, вченими багатьох навчальних закладів України та представниками громадських організацій зібрано чимало свідчень людей – очевидців трагедії. Голод 1946-1947 рр. на Півдні України є предметом дослідження багатьох науковців: М. М. Шитюка, О. О. Баковецької, К. Є. Горбурова, К. К. Пеливана та інших. Однак повоєнний голод у Татарбунарському районі Одеської області другої половини 40-х років ХХ ст. залишається маловивченим.

У 1945 р. більшість селянських господарств Татарбунарського району були одноосібними. З весни 1946 р. в селах розпочалася загальна колективізація, яка відбувалася в основному примусово. Проте влада ввела різноманітні додаткові податки (у фонд Радянської Армії, фонд Червоного Хреста тощо). Сплачуючи податки, селяни зоставалися без хліба. Після неврожаю багато одноосібників вступали до колгоспу, оскільки залишки хліба конфісковували, надій на новий урожай не залишалося, а колгоспникам видавали невелику частину зерна на трудовні. Ці та низка інших факторів репресивного характеру спричинили масовий голод, людські жертви.

Ключовим елементом майже в кожному дослідженні є з'ясування безпосередніх причин голоду, серед яких очевидці назвали загальним не лише повоєнну розруху, засушливий рік, але й конфіскація продуктів, чималі податки та вивезення хліба за кордон.

Наведемо слова правди жителів сіл Татарбунарського району, які одноставно засвідчили, що у селян були відібрані всі зернові запаси, що й спричинило масовий голод. Так, В. О. Назаров (с. Баштанівка) розповів: *...Батько на той час ще не повернувся з війни. Я пам'ятаю, як ми з мамою заховаємо два мішки проса вночі, тому що вже одного разу до нас прийшли і забрали пшеницю. Але незабаром знову прийшли, повсюди шукали і врешті-решт знайшли. Мама дуже довго і голосно плакала. Ми, діти, як могли, втішали її...* [4]. О. П. Райлян, яка мешкає у с. Баштанівка, зазначила, що *...були сильні суховії і не дуже вродило* [7]. Р. С. Ботез підтвердила: *У 1946 р. врожай був, але дуже слабкий. Хтось і по пуду зерна зібрав з гектару, а хтось менше. А от у 1947 р. була страшна засуха і врожаю зовсім не було* [3]. А на запитання, чи вилучали хліб, С. В. Самардак відповіла: *...Це було не стихійне лихо, а умисно підготовлений голодомор. Представники місцевої влади організували в нашому*

селі спеціальні бригади, які забирали у селян усе зерно. До нас додому прийшов П. ще з двома чоловіками і змели все зерно, яке було на горіщі... [7]. За свідченням, Й. К. Прутяна: *все, що було нажито до 1946 року, забрали до колгоспу. Залишили тільки швейну машинку та самовар...* [6]. Таким чином, вустами очевидців розкрито безпосередню причину голоду: тотальне пограбування селян, відбирання в них усього, чим можна було харчуватися.

Важливим є те, що сучасники подій називають прізвиська, прізвища та імена сільських активістів, які спільно з уповноваженими районних органів влади діяли як убивці, відбираючи у своїх односельців останню крихту хліба. Таку інформацію містять дані жителів сіл Дмитрівка та Баштанівка. Так, С. В. Самардак, що мешкає у с. Баштанівка, вказала прізвища трьох активістів, які грабували односельців. Жителька с. Дмитрівка І. Г. Базан згадувала: *...розрахувалися з поставкою, а тут приїхали – у фонд Червоної армії треба. Під мітлу... Ходили, тикали щупами... Заходили у будинок з трофейними гвинтівками, погрожуючи вбити нас...* [2]. Усі респонденти говорять про спеціальне знаряддя – щуп. Дехто називає його «залізним прутом», «пікою».

Мешканка с. Струмок С. М. Андреева на запитання, яким же чином виживала її сім'я у 1946-1947 рр., відповіла так: *...Голодували в ті роки страшно. Були пухлі від голоду. З колгоспу нам перепадав комбікорм для свиней, з якого варили кашу. Коли було зовсім скрутно, їли польові горішки та ховрахів. Ранньою весною зібрані на купки мишами горішки проростали, ми викопували та несли додому. Раз пам'ятаю, хтось у полі закопав трішки зерна, а гави знайшли, розкопали. Ми вигребли те зерно, присипали його горішками, щоб ніхто не бачив й на коромислі понесли відра додому...* [1].

Житель с. Струмок Й. К. Прутян згадує: *Пам'ятаю, раз йшов по дорозі, бачу – там, там зернинка – ячмінь і кукурудза. Я ж і пішов збирати ті зерна по дорозі. Як потім з'ясувалось, у нас у колгоспі був племінний жеребець і він отримував у фонд корма і ніс, а ця кукурудза і ячмінь сипалися. Я дійшов до двору цього хазяїна й назбирав пригоршень зерна. Це було для нас свято...* [6].

А М. І. О कोरोков, мешканець с. Спаське, розповів: *...Їли ми земляні горішки (кудики). Після жнив збирали на полях колоски, молотили, а зерно варили. М'ясною стравою були варені горобці. Батько їх вміло ловив. Також їли «постоли» – взуття зі свинячої шкіри. Ношене взуття люди не викидали, а зберігали на горіщі. Коли настав голод, це зношене взуття вимочували, чистили, а потім варили з них «жаркоє». Коли цвіла біла акація, з її цвіту робили окрошку. Рецепт її дуже відрізняється від нинішньої. В тодішній було тільки два інгредієнти: сироватка, яка залишалася після виготовлення сиру, та цвіт білої акації. Також ловили ховрахів...* [5].

Найрозлогішими та сюжетно динамічними є спогади про те, як люди знаходили шлях до порятунку, кому завдячують збереженням свого життя. Багато мешканців сіл помандрували у світ, щоб не вмерти з голоду. *...Мати почала продавати все з хати. Вона з сусідкою ходила пішки в м. Арциз і міняли різні речі на кукурудзу та харчі...*, – згадує С. В. Самардак [8].

Жителька села Спаське Р. С. Ботез розповіла: *...У роки голоду я їздила на заробітки до Західної України. Там був врожай і можна було купити картоплю, квасолю та інші продукти. Люди там були привітні та з розумінням ставились до нас. Я допомагала родині пережити ті тяжкі часи – привозила харчі, які вимінювала на зароблені кошти* [3].

За спогадами Й. К. Прутяна, у с. Струмок: ...у 1947 році стало зовсім скрутно і батько, рятуючи родину від голоду, поїхав на заробітки на Донбас. Там працював на шахті. Мама залишилася зі мною та старшою сестрою. Батько просив переїхати до нього, та вона відмовлялась. Згодом йому дали там квартиру. Батько п'ять років просив матір приїхати, вона відмовилась, і він там одружився вдруге. ... Голодували страшно. Мама пряла вовну та плела одяг людям на замовлення – з того ми й жили. Я допомагав їй прясти, а саме я крутив колесо, бо в мами боліли ноги. Сестра у 1947 році вступила на курси трактористів. Звісно, вона не мріяла стати трактористкою. Її змусила доля та ситуація навчатися на тих курсах, бо курсантам давали пуд муки. Після закінчення училища вона працювала помічником комбайнера... [6].

У досліджувані нами роки найбільше загинуло дітей, жінок і людей похилого віку. Більшість чоловіків працездатного віку, наприклад, села Дмитрівка, було мобілізовані радянською владою в 1944-1945 рр. на «трудоий фронт» (Урал, Донбас, м. Дніпропетровськ) і до 1946-1947 рр. не повернулися. Про страшну реальність тих часів розповідає О.П. Райлян: ...*На той час я працювала в школі технічкою, без сліз не можу згадувати тих голодних, обірваних і босих дітей, які, на відмінну від сучасних, не вмiли смiятися і гратися, а в їх очах було написано «їсти, їсти, їсти...».* Кожного дня до школи не приходило по два, три учні – вони помирили... [7].

Отже, серед документальних свідчень різного типу досить вагомим є джерело усної історії. Відтворюючи життєвий досвід кожної конкретної людини, свідка трагедії, можна не лише показати справжні масштаби людського горя, але й підтвердити або розширити офіційну документальну базу досліджень.

Список респондентів:

1. Андрєєва Степанида Дмитрівна (1933 р. н.), с. Струмок Татарбунарського району.
2. Базан Іванна Георгіївна (1919 р. н.), с. Дмитрівка Татарбунарського району.
3. Ботез Раїса Семенівна (1925 р. н.), с. Спаське Татарбунарського району.
4. Назаров Василь Олександрович (1934 р. н.), с. Баштанівка Татарбунарського району.
5. Огороков Михайло Іванович (1941 р. н.), с. Спаське Татарбунарського району.
6. Прутян Йосип Кирилович (1938 р. н.), с. Струмок Татарбунарського району.
7. Райлян Олена Пилипівна (1923 р. н.), с. Баштанівка Татарбунарського району.
8. Самардак Софія Василівна (1939 р. н.), с. Баштанівка Татарбунарського району.

Margarita Bashly. Hunger of 1946-1947 years in the memories of eyewitnesses (Tatarbunary district).

This article's aim is to light up the state of the postwar history of Tatarbunary district on the basis of verbal sources, according to eyewitnesses' evidences to reproduce a true about hunger of 1946-1947 years in Tatarbunary district.

Key words: *hunger, verbal sources, eyewitnesses' evidences.*